

О. Г. Сподарева,
аспірант кафедри "Фінанси", Донецький державний
університет управління

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розглянуто наукові підходи щодо сутності страхового ринку, визначені його об'єкти, суб'єкти. Визначено роль страхового ринку в фінансовій системі держави в ринкових умовах.

Scientific approaches that concern essence of insurance market are examined, its subjects and objects are determined in the article. The role of insurance market in financial state system in marketing conditions is determined.

Ключові слова: страхування, функції страхування, страховий ринок, страховий захист, суб'єкти страхового ринку.

ВСТУП

В умовах сучасного розвитку національної економіки страховий ринок забезпечує ефективний захист від численних природних, техногенних та інших ризиків, сприяє ефективному способу перерозподілу фінансових ресурсів як на території держави, так і за її межами. Повноцінний страховий ринок забезпечує загальну економічну стабільність через розвиток усіх сфер господарювання та реалізацію державної соціальної політики.

Страховий ринок у сучасній економіці не нове явище. В умовах господарювання адміністративно-командної економіки страховий ринок був монополізований системою Держстраху. Його діяльність регулювалась державою, а основними напрямками діяльності було соціальне і майнове страхування. Тому потенціал страхового ринку був неспроможним розкритися повністю та сфера його функціонування була досить обмежена.

Починаючи з 1988 року, після прийняття Закону України "Про кооперацію", з'являються перші страхові кооперативи, а з 1990-го, після прийняття Постанови "Про заходи щодо демонополізації народного господарства", акціонерні страхові компанії. Перехід до ринкових відносин та поява різноманітних областей страхування створюють передумови для активного розвитку страхового ринку в сфері економіки.

Питанням формування та розвитку страхового ринку в ринкових умовах при-

діляють увагу вітчизняні та зарубіжні науковці, серед яких Шахов В.В., Гомеля В.Б., Внукова Н.В., Говорушко Т.А., Бігдаш В.Д., Осадець С.С., Базилевич В.Д., Ткаченко Н.В., Фурман В.М. [1—6, 8—17]. Існують численні погляди на природу страхового ринку. Але в економічній літературі немає однозначного трактування щодо поняття страхового ринку.

Деякі вчені (Шахов В.В., Бігдаш В.Д., Осадець С.С., Таркуцяк А.О.) вважають що "страховий ринок — це особливе соціально-економічне середовище і сфера економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, де формується попит і пропозиція на нього" [17, с. 48; 2, с. 109; 10, с. 73; 11, с. 36]. У даному визначенні зроблено акцент на тому, що страхування — це частина економічних відносин та визначальним чинником існування страхового ринку є наявність страхового захисту.

Більш широке визначення страхового ринку надає Шихов А.К.: "Це сфера специфічних економічних відносин, що складаються між страхувальниками (застрахованими особами, вигодонабувачами), що потребують, у разі можливо-го випадкового настання несприятливих для їхніх матеріальних, нематеріальних цінностей (благ) подій, страхового захисту майнових інтересів, і страховиками, що забезпечують його за рахунок використання ними в таких цілях страхових фондів, які формуються зі сплачених страхувальниками грошових внесків

(страхових премій)" [18, с. 76]. Це визначення якнайповніше розкриває сутність страхового ринку і прагне звести в одному визначенні саме страхові, правові та економічні аспекти.

Вузьке визначення страхового ринку розглядає Ткаченко Н.В., вважаючи, що "страховий ринок — це система суспільних відносин, пов'язаних з купівлею-продажем страхових послуг" [12, с. 64].

У працях Вовчак О.Д. та Гвозденко О.А. зроблено акцент на визначенні поняття "страхова послуга". На їхню думку, "страховий ринок — це сукупність економічних відносин з купівлі-продажу страхової послуги, що виражається в захисті майнових інтересів фізичних та юридичних осіб при настанні страхових випадків за рахунок внесків страхувальників" [3, с. 64; 4, с. 193].

Сербіновський Б.Ю., Шахов В.В. визначають страховий ринок як сукупність страхових організацій, які беруть участь у розподілі страхових фондів і формують грошові відносини у цій галузі: "... це форма організації грошових відносин з формування та розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту суспільства, а також сукупність страхових організацій, які беруть участь в наданні відповідних послуг" [9; 17, с. 48]. У цьому визначенні не взято до уваги існування страхової послуги.

Журавльов Ю.М. визначає страховий ринок як "систему економічних відносин, яка складає сферу діяльності страховиків і перестраховальників в даній країні, групі держав і міжнародному масштабі з надання відповідних страхових послуг страхувальникам". Разом з тим автор виділяє і термін "обмежений страховий ринок". Якщо страхування або перестраховування не можуть бути розміщені на страховому ринку якої-небудь іншої країни повністю, то такий ринок є обмеженим [6, с. 6]. Тобто акцент робиться на територіальних межах страхового ринку.

Інші науковці (Базилевич В.Д.) розглядають страховий ринок як частину фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формуються попит та пропозиція на нього [1].

Недоліком більшості визначень є відсутність системності та визначення ролі страхового ринку в економічній системі держави. Саме це обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Ефективне функціонування страхового ринку сприяє стійкому розвитку національної економіки, її інтеграції у світовий економічний простір, посиленню глобалізаційних процесів. Це зумовлює необхідність внутрішньої побудови страхового ринку та визначення ролі його суб'єктів у стабілізації економіки країни.

Метою статті є уточнення внутрішньої структури страхового ринку, а також визначення ролі окремих його елементів у забезпеченні сталого розвитку економіки країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ, ОБГРУНТУВАННЯ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У сучасній економіці страхування покликане задовольнити основну потребу людини — потребу в безпеці. Страхування підвищує інвестиційний потенціал країни, сприяє зростанню добробу-

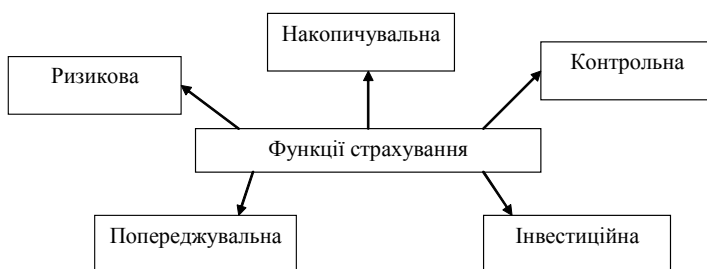

Рис. 1. Функції страхування

ту нації, дає змогу вирішити проблеми соціального і пенсійного забезпечення.

З ускладненням економічних зв'язків та розвитком суспільних відносин зміст страхування ускладнюється. Взаємовідносини між страхувальниками і страховиками набувають досконаліших форм, що забезпечує ефективне використання можливостей страхування. Тому сутність страхування можна визначити лише через розгляд розвитку суспільного виробництва, визначення ролі і місця страхового фонду в цьому процесі [16].

Для визначення сутності страхового ринку необхідним є дослідження поняття страхування.

Згідно Закону України "Про страхування" "страхування — це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів" [7].

Сутність і призначення страхування виявляють через його специфічні функції (рис. 1):

- ризикову (компенсаційну), в рамках якої відбувається перерозподіл грошової форми вартості серед учасників страхування в зв'язку з наслідками випадкових страхових подій;

- накопичувальну (заощаджувальну), яка полягає у збереженні коштів, що належать окремим суб'єктам відтворювальних процесів;

- попереджувальну (превентивну), яка втілюється в життя завдяки фінансуванню різноманітних заходів з попередження та зменшення негативних наслідків страхових випадків за рахунок коштів страхового фонду, а також підвищує ступінь захищеності страхувальників від прояву таких наслідків;

- інвестиційну, яка реалізується через рух коштів на ринку капіталу в результаті об'єднання незначних коштів страхувальників у великі інвестиційні фонди та спрямовується страховиками у різні інвестиційні вклади;

- контрольну, яка полягає в строго цільовому формуванні й використанні страхових фондів [15].

Функції страхування реалізуються через страховий ринок. При цьому роль страхування на конкретному етапі суспільного виробництва визначається передусім тими завданнями, які ставить перед ним ринок.

За результатами проведення аналізу робіт українських та закордонних вчених щодо змісту поняття "страховий ринок" було виявлено, що усі думки можна згрупувати наступним чином (рис. 2).

Страховий ринок представлений на всіх взаємопов'язаних ринках у структурі фінансового ринку та ринку фінансових послуг. Фінансовий ринок відіграє основну роль шляхом трансформації грошових коштів у грошовий капітал, а ринок фінансових послуг забезпечує рух цього капіталу. Таким чином, фінансовий ринок призначений для здійснення угод між покупцем та продавцем фінансових ресурсів, а сутність ринку фінансових послуг виявляється в тому, що він відображає конкретні форми організації руху

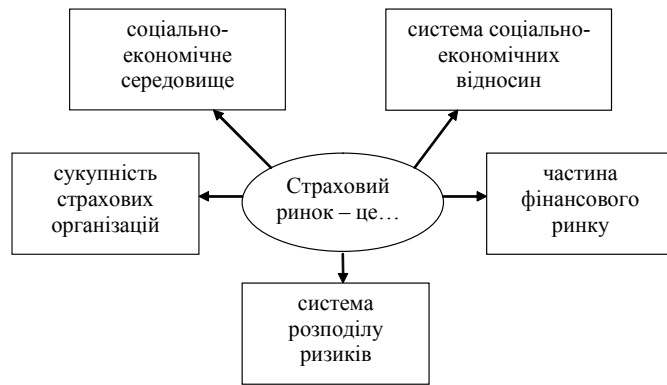

Рис. 2. Підходи до визначення поняття "страховий ринок"

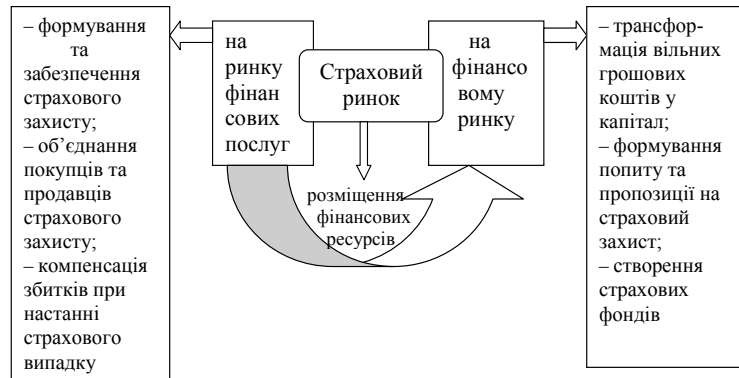

Рис. 3. Місце страхового ринку в системі ринкових відносин

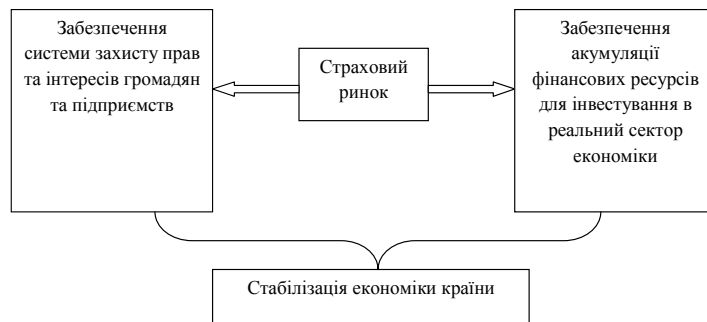

Рис. 4. Вплив страхового ринку на економіку країни

фінансових ресурсів через фінансово-кредитний механізм [19].

Отже, страховий ринок можна розглядати як один із сегментів ринку фінансових послуг. При цьому страхові компанії можуть розглядатися і як виробники страхових послуг, і як фінансові посередники. Фінансові послуги у сфері страхування пов'язані із формуванням колективних страхових фондів і фінансовим відшкодуванням різноманітних втрат і збитків. Фінансове посередництво має місце при розміщенні фінансових ресурсів на фінансовому ринку.

Поряд з цим, страховий ринок є складовою фінансового ринку, що представляє особливе соціально-економічне середовище, де об'єктом купівлі-продажу є страховий захист, формується попит і пропозиція на нього, а сукупність всіх його суб'єктів функціонує в системі економічних, фінансових, договірних, інформаційно-консультаційних та інших відносин, що зумовлені необхідністю страхової послуги і виникають між ними на всіх етапах її надання.

Дослідження категорії "страховий

ринок" дозволяє визначити місце страхового ринку в системі ринкових відносин (рис. 3).

Страховий ринок є елементом фінансової системи держави та впливає на економіку держави шляхом забезпечення системи захисту майнових прав, інтересів громадян і підприємств; підтримання соціальної стабільності суспільства, економічної безпеки держави також є важливим фінансовим інструментом регулювання національної економіки й потужним джерелом акумулювання фінансових ресурсів для їх довготермінового інвестування в реальний сектор економіки (рис. 4).

Для визначення економічного змісту поняття "страховий ринок" доцільно використовувати системний підхід. Будь-який ринок — це система, що складається зі взаємопов'язаних елементів, а також відносин, які виникають між ними для досягнення певної мети. Ця система володіє притаманними їй властивостями та характеристиками, головним завданням щодо дослідження системи "страховий ринок" є визначен-

Рис. 5. Об'єкти страхового ринку України

ня її складових та аналіз природи взаємозв'язків між його елементами.

Суттєвою характеристикою страхового ринку є наявність на ньому суб'єктів і об'єктів.

Питання про об'єкти страхового ринку є дискусійним у науковій літературі. На думку одних фахівців, страхові компанії виробляють і продають страхові послуги, інших — страхові товари чи страхові продукти. Більше того, існують точки зору, які ототожнюють поняття "страховий продукт", "страхова послуга" і "страховий товар" або виокремлюють кожне з них. Іноді загалом заперечується сама наявність страхового товару [3].

Головним є те, що в основі відносин страхування знаходиться страховий захист, саме він є об'єктом страхового ринку. Страховий захист інтересів фізичних та юридичних осіб з боку страхових компаній при настанні страхового випадку, в залежності від виду страхування, доцільно розділити (рис. 5).

Страховий захист має суспільну спрямованість, бо акумульовані страховиком кошти спрямовуються на захист постраждалих за рахунок усіх учасників формування страхового фонду. Через систему страхового захисту страхування спрямоване на забезпечення різноманітних потреб людства в разі настання несприятливих подій, які призводять до збитків. Зацікавленість суспільства в постійному та безперервному функціонуванні виробництва підвищує інтерес його до страхового захисту [16].

Що стосується суб'єктів страхово-

го ринку, то серед вчених та практиків, як правило, немає розбіжностей щодо їх визначення. Учасники ринку представлені на рис. 6.

Виходячи з підходів науковців до тлумачення сутності поняття "страховий ринок" та визначивши основні елементи страхового ринку, можна зробити висновок, що розглянуті вище визначення не повною мірою відбивають справжню сутність страхового ринку, бо не враховують ті чи інші його специфічні особливості.

Таким чином, страховий ринок — це система соціально-економічних відносин, яка забезпечує реалізацію функцій страхування з метою стабілізації економіки держави.

ВИСНОВКИ

Таким чином, за результатами проведеного дослідження було визначено:

— основними функціями страхування є ризикова (компенсаційна), накопичувальна (заощаджувальна), попереджувальна (превентивна), інвестиційна та контрольна;

— страховий ринок є невід'ємним елементом ринкової економіки, який виступає одночасно сегментом ринку фінансових послуг, оскільки страхові компанії розглядаються як виробники страхових послуг та фінансового ринку, оскільки страхові компанії є інституціональними інвесторами;

— об'єктом страхового ринку виступає страховий захист, що являє собою захист інтересів фізичних та юри-

дичних осіб з боку страхових компаній при настанні страхового випадку;

— головними суб'єктами є страховики, страхувальники, застраховані та вигодонабувачі.

Ринкова система економічних відносин в сфері страхування в Україні зумовлює необхідність налагодження взаємозв'язків між елементами страхового ринку, тобто ефективної організації надійного страхового захисту усіх суб'єктів ринку. Налагоджена система страхування забезпечить безперервність національного виробництва, соціальний захист населення, економічну стабільність та активізацію інвестиційних процесів у суспільстві.

Література:

1. Базилевич В.Д. Страхова справа / В.Д.Базилевич, К.Базилевич. — К.: Знання, КОО, 2002. — 203 с.
2. Бігдаш В.Д. Страхування / В.Д. Бігдаш. — К.: МАУП, 2007. — 448 с.
3. Вовчак О.Д. Страхові послуги: навчальний посібник / О.Д. Вовчак, О.І. Завійська. — Львів: Видавництво "Компакт-ЛВ", 2005. — 656 с.
4. Гвозденко А.А. Страхование: учебник / А.А. Гвозденко. — М.: ТК Велби, изд-во Проспект, 2006. — 464 с.
5. Говорушко Т.А. Страхові послуги / Т.А. Говорушко. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 400 с.
6. Журавлєв Ю.М. Страхование и перестрахование: теория и практика / Ю.М. Журавлєв, И.Г. Секерт. — М.: Изд. центр "АНКИЛ", 2001. — 298 с.
7. Закон України "Про страхування" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
8. Мних М.В. Страхування в Україні в умовах глобальної економічної кризи / М.В. Мних // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 4. — С. 33—35.
9. Сербиновский Б.Ю. Страховое дело: учебн.пособие [для вузов] / Б.Ю. Сербиновский, В.Н. Гарькуша. — Ростов-на-Дону: Изд-во "Феникс", 2000. — 384 с.
10. Страхування / За наук. ред. С.С. Осадець. — К.: КНЕУ, 1998. — 528 с.
11. Таркуцяк А.О. Страхування: навч.посібник / А.О. Таркуцяк. — К.: Видавництво Європ.ун-ту фінансів, інформац.систем, менеджменту і бізнесу, 1999. — 115 с.
12. Ткаченко Н.В. Страхування / Н.В. Ткаченко. — К.: Ліра-К, 2007. — 376 с.
13. Турбина К.Е. Теория и практика страхования: учебное пособие / К.Е. Турбина. — М.: Анкил 2003, 704 с.
14. Фурман В.М. Особенности та сутність страхового ринку / В.М.Фурман // Фінанси України. — 2005. — № 11. — С. 126—131.
15. Фурман В.М. Страхування та його роль у соціально-економічних процесах / В.М. Фурман // Фінанси України. — 2005. — № 8. — С. 145—152.
16. Хавтур О.В. Концептуальні засади страхування / О.В. Хавтур // Фінанси України. — 2004. — № 2. — С. 139—147.
17. Шахов В.В. Страхование / В.В. Шахов. — М.: ЮНИТИ, 2003. — 311 с.
18. Шихов А.К. Страхование / А.К. Шихов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. — 376 с.
19. Подкатилова Е.В. Рынок финансовых услуг и его место в структуре финансового рынка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ogbus.ru>.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2010 р.

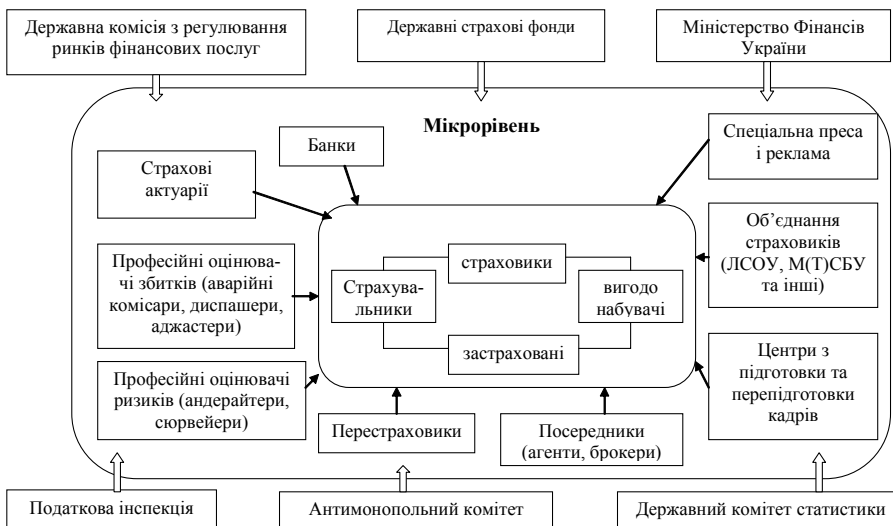

Рис. 6. Багаторівнева система суб'єктів страхового ринку